

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

IMPLEMENTATION OF THE PROVISIONS OF THE UNIVERSAL DECLARATION ON HUMAN RIGHTS INTO UKRAINIAN LEGISLATION

Конорчук Д.В., студентка III курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет

Зверєва К.С., д.філос. з міжнародного права,
асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет

У статті розглянуто процес імплементації положень Загальної декларації прав людини в українське законодавство. Особлива увага приділяється відповідності Конституції України та інших нормативно-правових актів, такі як Кримінальний та Цивільний кодекси, а також Кодекс законів про працю, ключовим міжнародним стандартам у сфері прав людини. Проаналізовано, як норми Загальної декларації прав людини, що стосуються права на гідність, рівність перед законом, захист від тортур, свободу слова та право на достатній життєвий рівень, інтегровані в правову систему України. Виявлено, що хоча більшість положень Загальної декларації прав людини знайшли своє відображення в національному законодавстві, їх практична реалізація стикається зі значними проблемами через бюрократію, корупцію та недостатнє фінансування соціальних програм. Особливу увагу приділено визначенню проблем соціального забезпечення, зокрема невідповідності розміру пенсій та прожиткового мінімуму реальним потребам громадян. Разом із цим проаналізовано труднощі забезпечення соціального захисту пенсіонерів, людей з інвалідністю та малозабезпечених сімей. Визначено, що відсутність чітких механізмів соціального захисту підриває ефективність реалізації відповідних положень Загальної декларації прав людини. Висвітлено проблему дискримінації за ознаками статі, сексуальної орієнтації, етнічного походження, а також порушення прав вразливих груп, що залишається актуальною для українського суспільства. Акцент зроблено на необхідності приведення національного законодавства у повну відповідність із міжнародними зобов'язаннями шляхом посилення механізмів правозастосування, реформування соціальної системи та створення ефективних правових механізмів захисту прав людини. Запропоновано вдосконалити соціальні гарантії та правові механізми для захисту прав громадян, підвищити рівень правової культури та забезпечити контроль за дотриманням міжнародних стандартів прав людини. Висновки підкреслюють про необхідність комплексного підходу до реформ, що сприятимуть формуванню правової держави, де кожен громадянин може реалізувати свої права та свободи відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: права людини, імплементація, Загальна декларація прав людини, українське законодавство, соціальний захист, трудові відносини, дискримінація, міжнародні стандарти.

The article examines the process of implementing the provisions of the Universal Declaration of Human Rights into Ukrainian legislation. Particular attention is paid to the compliance of the Constitution of Ukraine and other regulatory legal acts, such as the Criminal and Civil Codes, as well as the Labor Code, with key international standards in the field of human rights. It analyzes how the norms of the Universal Declaration of Human Rights, relating to the right to dignity, equality before the law, protection from torture, freedom of speech and the right to an adequate standard of living, are integrated into the legal system of Ukraine. It is revealed that although most of the provisions of the Universal Declaration of Human Rights have been reflected in national legislation, their practical implementation faces significant problems due to bureaucracy, corruption and insufficient funding of social programs. Special attention is paid to identifying problems of social security, in particular the discrepancy between the size of pensions and the subsistence minimum and the real needs of citizens. At the same time, the difficulties of ensuring social protection for pensioners, people with disabilities and low-income families are analyzed. It is determined that the lack of clear mechanisms for social protection undermines the effectiveness of the implementation of the relevant provisions of the Universal Declaration of Human Rights. The problem of discrimination on the grounds of gender, sexual orientation, ethnic origin, as well as the violation of the rights of vulnerable groups, which remains relevant for Ukrainian society, is highlighted. The emphasis is placed on the need to bring national legislation into full compliance with international obligations by strengthening law enforcement mechanisms, reforming the social system and creating effective legal mechanisms for the protection of human rights. It is proposed to improve social guarantees and legal mechanisms for the protection of citizens' rights, raise the level of legal culture and ensure control over compliance with international human rights standards. The conclusions emphasize the need for a comprehensive approach to reforms that will contribute to the formation of a legal state where every citizen can exercise their rights and freedoms in accordance with international standards.

Key words: human rights, implementation, Universal Declaration of Human Rights, Ukrainian legislation, social protection, labor relations, discrimination, international standards.

Загальна декларація прав людини (далі – ЗДПЛ), що була прийнята 10 грудня 1948 року, стала одним із найважливіших документів в історії людства. Вона вперше на міжнародному рівні визначила, що всі люди мають рівні права і свободи від народження. Декларація встановила нові правові стандарти, оголосивши права людини невід’ємними, оскільки вони належать кожній людині в силу їх існування. ЗДПЛ лише визначає та унормовує такі права, проте не створює, права людини є природними. Окрім цього вони вважаються священними, оскільки відображають моральні та етичні цінності, які є основою людської гідності та соціальної справедливості. Хоча ЗДПЛ має рекомендаційний характер, її положення фактично стали обов’язковими для всіх учасників сучасного світового співтовариства. На підставі цієї Декларації були прийняті велика кількість інших не менш важливих

документів, зокрема: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, які стали юридично зобов’язуючими для держав-учасниць і тим самим це підкреслює фундаментальну роль ЗДПЛ у формуванні міжнародного правопорядку [1, с. 39].

Оскільки ЗДПЛ є першим документом, який визначив основні стандарти прав людини на міжнародному рівні, «її положення стали фундаментом для національного законодавства багатьох країн світу, зокрема конституцій більш ніж 120-ти країн. Декларацію перекладено 375 мовами та діалектами» [2, с. 69]. Тобто, держави-учасниці імплементували положення ЗДПЛ у своє законодавство, що безумовно демонструє важливість цього міжнародного акту та опосередковано робить дотримання його обов’язковим.

Львівська правова школа імплементацію норм міжнародного права у національне законодавство визначає як цілеспрямовану діяльність держав, що спрямована на забезпечення своєчасного, комплексного та повного виконання взятих міжнародних зобов'язань як на національному, так і на міжнародному рівні, як індивідуально, так і через співпрацю в межах міжнародних організацій [3, с. 101]. Проте, ми б хотіли конкретизувати вказану дефініцію, визначивши її як процес приведення у відповідність внутрішнього правопорядку конкретної держави до норм і принципів міжнародного права. Це забезпечує виконання державою її міжнародних зобов'язань у межах національної юрисдикції.

Впровадження міжнародно-правових стандартів прав людини у національне законодавство держав-членів ООН, які підписали ключові міжнародні договори, залишається важливим питанням для правового розвитку країн усього світу. Так, положення ЗДПЛ були імплементовані в українське законодавство з метою покращення механізмів регулювання прав людини та виправлення існуючих недоліків і помилок.

Погоджуємося з Ю.В. Кириченко, який проаналізував Конституцію України, і стверджує, що майже всі статті розділу II Конституції України тією чи іншою мірою відбивають зміст і порядок розташування прав і свобод, аналогічний тому, який є характерним для універсальних міжнародно-правових актів у сфері прав людини [4, с. 42]. Так, у ст. 1 Декларації, зазначено, що «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [5]. Дане положення відповідає ст. 21 Конституції України, де зазначається, що «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непогнотуваними» [6]. Припис ст. 3 про право кожної людини на життя, свободу і особисту недоторканність відображений у ст. 27 і 29 Конституції, а положення ст. 5 Декларації, що забороняє тортури та нелюдське поводження, відображено у ст. 28 Конституції. Також ст. 7 про рівність перед законом відповідає ст. 24 Конституції, а ст. 12 про захист приватного життя та кореспонденції – у статтях 30, 31, 32 Конституції [6]. Отже, дійсно можна погодитись з думкою науковця, що статті розділу II «Права, свободи і обов'язки людини і громадянина» в цілому відповідають змісту ЗДПЛ та свідчать про прагнення України впроваджувати міжнародні стандарти в цій сфері.

Проведемо аналогічне порівняння з іншими нормативно-правовими актами України. Звернемо увагу на Кримінальний кодекс України (далі – КК України), оскільки він містить положення, що відповідають принципам ЗДПЛ у сфері захисту прав людини. Так, стаття 5 Декларації зазначає, що «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» і даний припис має свій змістовний аналог у ст. 127 КК України, що містить в своїй нормі заборону катувань, тобто умисні дії, спрямовані на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання з метою примусу її або іншої особи до певних дій всупереч їхній волі [7].

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) теж містить положення даної Декларації, оскільки його норми передбачають захист особистих немайнових та майнових відносин (цивільні відносини), учасниками яких є фізичні та юридичні особи, Держава Україна, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. Прикладом може бути ст. 297 ЦК України, що передбачає право на повагу до гідності та честі, що корелюється із ст. 1 ЗДПЛ, тобто, відповідає принципу захисту людської гідності [8].

Важливим є аспект, що регулює питання трудових відносин. У ст. 43 Конституції України закріплено «право на працю», що «включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджу-

ється», що відповідає ст. 23 ЗДПЛ [6]. Окрім Конституції України право на працю закріплено в Кодексі законів про працю України, де у ст. 1 цього Закону зазначено, що він регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи підвищенню продуктивності праці, покращенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва, а також поліпшенню матеріального і культурного рівня життя працівників. Кодекс сприяє зміцненню трудової дисципліни та поступовому перетворенню праці на основну життєву потребу кожної працездатної особи [9].

Таким чином, окрім Основного Закону в українському законодавстві положення ЗДПЛ містяться і в інших нормативно-правових актах, наведений вище перелік яких не є вичерпним. Імплементация положень Загальної декларації прав людини в українське законодавство є важливим та триваючим етапом у формуванні правової держави, яка забезпечує захист прав і свобод громадян. Зазначене свідчить про те, що національне законодавство України відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини, намагаючись забезпечити ефективні правові механізми протидії порушенням прав людини.

Проте, на жаль, деякі статті Декларації не знайшли повного відображення в національному законодавстві. Наприклад, право на достатній життєвий рівень (стаття 25 ЗДПЛ) та соціальний захист не завжди забезпечується на практиці через економічні труднощі та недостатнє фінансування соціальних програм. Це призводить до того, що права громадян порушуються у зв'язку з відсутністю чіткого тлумачення законодавцем понять, наприклад «достатній життєвий рівень». Брак тлумачення та відсутність розуміння понять стали причиною того, що сьогодні більшість людей з інвалідністю, пенсіонери та малозабезпечені сім'ї не мають змоги забезпечити собі не те що достатній життєвий рівень, а взагалі їм важко вижити в сучасних умовах [10]. Проаналізуємо розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян у порівнянні із споживчим кошиком українця.

Відповідно ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» з 1 січня 2025 року розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, так і залишається 2361 грн у порівнянні з минулорічними даними. [11]. Варто зазначити, що у 2024 році такий перерахунок відбувся з 1 березня 2024 року разом зі щорічною індексацією пенсій, що передбачено пунктом 8 Прикінцевих положень зазначеного Закону. Індиксація проводиться для цивільних, військових пенсіонерів, чорнобильців, осіб, що отримують страхові виплати та спеціальні пенсії. Якщо пенсія призначається вперше в поточному році, або проводиться перерахунок згідно законодавства, застосовується прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, а саме 2361 грн [12].

Дослідження показують, що середня вартість базового кошика продуктів у 2024 році для одного українця становить близько 455,50 грн. Цей набір включає основні харчові продукти, як куряче філе, хліб, картопля, яблука, а також основні непродовольчі товари: побутову хімію, гігієнічні засоби, та базові послуги, такі як проїзд у громадському транспорті, комунальні послуги [13]. Проте, чи на довго вистачить цих продуктів? Припустимо, що така сума витрататиметься щодня. Таким чином, за місяць сума загальна сума витрат становитиме приблизно 13 665 грн. Отже, мінімальна пенсія у порівнянні із споживчим кошиком демонструє, що розмір пенсії не може забезпечити навіть базових потреб. Це змушує пенсіонерів обирати, які з базових потреб можна задовольнити, що призводить до відмови від багатьох важливих товарів та послуг.

Також варто розглянути питання щодо комунальних послуг, оскільки в середньому, місячні витрати на комунальні послуги можуть коливатися в межах 3000–4000 грн для невеликої квартири, залежно від регіону та опалювального сезону. Пенсіонери часто сплачують комунальні

послуги через поштові відділення, оскільки це традиційний спосіб для людей похилого віку, які не завжди мають доступ до сучасних платіжних систем. Проте, за кожну квитанцію стягується комісія, яка може становити від 50 до 100 гривень за одну платіжку. Якщо врахувати, що комунальні платежі можуть включати кілька окремих квитанцій (електроенергія, вода, газ, опалення тощо), то тільки на оплату комісійних послуг пенсіонер може витратити від 200 до 500 грн на місяць. А тоді ми стаємо свідками ситуацій, коли людина похилого віку обирає за які послуги платити і чи потрібно застудженому зимою пенсіонеру опалення, якщо його вартість становить $\frac{1}{4}$ розміру місячної пенсії? Ймовірно, більша частина пенсії витрачається на комунальні послуги, що може перевищувати сам мінімальний розмір пенсії. Через це можна зробити висновок, що пенсіонери змушені обирати між оплатою комунальних послуг і купівлею їжі чи ліків, що свідчить про невідповідність соціальних гарантій і реальних потреб зазначеної категорії населення.

Окрім цього, прожитковий мінімум на 2025 рік в Україні для дитини віком до 6 років становить 2563 грн, а для дитини віком від 6 до 18 років – 3196 грн [11]. Порівняння мінімальної пенсії з прожитковим мінімумом для дитини показує, що пенсії не завжди можуть забезпечити навіть базові потреби. Відповідно, низький рівень пенсії та прожитковий мінімум ставлять під загрозу забезпечення основних потреб громадян, особливо дітей, осіб з інвалідністю та малозабезпечених сімей. Відсутність чіткого тлумачення поняття, таких як «достатній життєвий рівень», призводить до того, що багато людей не можуть отримати належну соціальну підтримку, що підкреслює необхідність реформ у системі соціального забезпечення. Ці труднощі свідчать про те, що державна політика потребує перегляду стандартів національної соціальної політики для забезпечення права громадян на адекватний рівень життя, згідно з міжнародними стандартами прав людини.

Це, у свою чергу, породжує проблему соціальної нерівності, яка полягає у масовому безробітті. Останнє зумовлює поширення «неформальної зайнятості», нелегітимних способів отримання доходу, що лише поглиблює ступінь маргіналізації та соціального виключення певних прошарків суспільства в Україні [14, с. 182]. І на зазначені заходи вітчизняні підприємці часто йдуть свідомо, аби уникнути закриття бізнесу. Відтак, малі підприємці часто змушені шукати шляхи зменшення витрат, зокрема через скорочення персоналу чи перехід до «тіньової» економіки, оскільки легальні умови ведення бізнесу не завжди дозволяють вижити в умовах економічної кризи. Особливо це стосується підприємців у малих містах, які змушені

виконувати кілька ролей одночасно: вони і вантажники, і продавці, і бухгалтери, і ремонтники. Зранку вони прибирають сніг біля магазину, вдень приймають та розкладають товар, ввечері ведуть переговори з постачальниками, а ночами – працюють з документацією. Такі люди, незважаючи на всі труднощі, продовжують вести свій бізнес, оскільки на ньому тримається добробут не лише їхніх власних родин, а й родин їхніх працівників. Проте, в умовах відсутності достатньої державної підтримки, соціальних гарантій та сприятливого бізнес-клімату, їхнє існування перетворюється на безперервну боротьбу за виживання. Таким чином, питання підтримки малого бізнесу стає критично важливим для соціальної стабільності країни.

Також досі присутні випадки дискримінації за ознакою раси, статі, релігії, сексуальної орієнтації та інших характеристик (статті 2 та 7 ЗДПЛ). Зокрема, представники ЛГБТК+ спільноти, ромської меншини та інші вразливі групи стикаються з порушеннями прав. Прикладом порушення вказаних прав є випадок, зафіксований Правозахисним ЛГБТ центром, де 8 березня 2024 року в одному із столичних скверів 24-річний гей піддався фізичному насильству з боку групи агресивних молодиків через відмову відповісти на їхнє запитання щодо свого ставлення до ЛГБТК+ [15]. Незважаючи на те, що нападники прямо не знали про його орієнтацію, їхня агресія була спрямована проти нього через його небажання підтвердити або спростувати свою приналежність до ЛГБТК+ спільноти.

Відповідно, хоча більшість норм ЗДПЛ інтегровані в національне законодавство, деякі з них не повністю відповідають сучасним міжнародним та європейським стандартам, а реалізація окремих прав, особливо соціальних і культурних, залишається обмеженою. Незважаючи на наявність законодавчої бази, часто спостерігається невиконання або вибіркове застосування законів. Це пов'язано з корупцією, бюрократією та низьким рівнем правової культури. Подальше вдосконалення правової системи України, зокрема зміцнення механізмів правозастосування та захисту прав людини, є ключовим завданням для забезпечення дотримання міжнародних стандартів на практиці. Вважаємо, що законодавчі реформи, боротьба з корупцією, захист прав меншин тощо – стануть дієвими шляхами вирішення зазначених проблем, а саме поліпшення доступу до соціальних послуг, підвищення рівня життя вразливих груп населення, а також забезпечення рівності прав і можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, раси, статі чи сексуальної орієнтації, що сприятиме формуванню більш справедливого і рівноправного суспільства, де до прав кожної людини будуть відноситися з повагою і будуть належним захищатися на всіх рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

- Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с.
- Права людини у міжнародному праві : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; [Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.]; передм. А. В. Войціховський. Харків : ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с.
- Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. О. Б. Онишко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 540 с.
- Кириченко В.М., Соколенко Ю.М. Імплементація положень Загальної декларації прав людини до Конституції України. Конституційно-правові академічні студії. 2018. №2. С. 39-45.
- Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
- Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 24 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
- Гідний рівень життя унеможливорюють безсистемне законодавство та невиконання судових рішень. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/149618-gidniy-riven-zhittya-unemozhlivlyuyut-bezsistemne-zakonodavstvo.html>
- Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>
- Прожитковий мінімум. Зміни-2024 - Головне управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області. Головне управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області. URL: <https://www.pfu.gov.ua/vn/403959-prozhytkoviy-minimum-zminy-2024/>
- Споживчий коштик українця у 2024 – LVIV.MEDIA. URL: <https://lviv.media/ekonomika/88843-spozivchij-koshik-ukrayinsya-u-2024/>
- Сахань О.М., Жувака С.О. Маргіналізація суспільства як деструктивний компонент його розвитку. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2012. Випуск №23. С. 173-184.
- Становище ЛГБТК в Україні у січні – червні 2024 року. URL: <https://gay.org.ua/blog/2024/07/21/stanovyshche-lgbtq-v-ukraini-u-sichni-cherвні-2024-roku/>